

طرز تلقی صیادان از نهادهای مدیریت ماهیگیری خلیج فارس و درستی تصمیمات آنها

● داریوش کریمی، عضو هیات علمی موسسه تحقیقات شیلات ایران

تاریخ دریافت: آذر ماه ۱۳۸۰ تاریخ پذیرش: اردیبهشت ماه ۱۳۸۱

مفهوم «مشروعیت»^۱ سابقه طولانی در علوم اجتماعی دارد و شاید بیش از هر حوزه‌ای در حوزه ادبیات سیاسی که بیشتر بر پذیرش اجتماعی نظامهای سیاسی و حکومتها تاکید دارد، به بحث گذاشته شده باشد. بسیاری از جامعه‌شناسان کلاسیک و مهمتر از همه آنها Max Weber در این باره زیاد سخن گفته‌اند. او مشروعیت را در رابطه با قدرت مورد بررسی قرار داده و می‌گوید مشروعیت بر سه باور استوار است: قانون^۲، سنت^۳، و کاریزما^۴.

وجود هر یک از این باورها در سطح جامعه سبب پذیرش اجتماعی تصمیمات رهبران و دلیلی بر حقانیت و درستی سازمانهای اعمال مقررات می‌شود.

امروزه «مشروعیت» از حوزه ادبیات سیاسی یا فزاتر نهاده و سازمانهای خرد دولتی و خصوصی را نیز در بر گرفته است. Jentoft (۱) معتقد است که نظام مدیریت ماهیگیری نیز نوعی قدرت است که آزادیهای صیادان برای بهره‌برداری و سرمایه‌گذاری را محدود می‌کند. سیستم مدیریت ماهیگیری همانند قدرت باید از استانداردهایی چون عقلانیت، استدلال و احقاق حق برخوردار باشد. نبود چنین شاخصهایی پذیرش نظام مدیریت را برای بهره‌برداران دشوار خواهد کرد. بهره برداران از منابع دریایی در صورتی قواعد و مقررات برقرار شده بوسیله طرحهای مدیریت منابع را خواهند پذیرفت که بر مشروعیت سازمانهای تصمیم‌گیری و ماهیت تصمیم باور داشته باشند (۲). Tyler نیز تاکید دارد که رعایت مقررات صیادی تحت تاثیر برداشت افراد از میزان حقانیت سازمانهای اعمال مقررات است (۱۱).

جامعه‌شناسان رفتار قانون‌گرایانه افراد را از دو نگاه مورد توجه قرار داده‌اند: دیدگاه ابزاری و دیدگاه اصول‌گرایانه. دیدگاه ابزاری بیشتر بر کنترل اجتماعی و باز دارندگی تاکید می‌کند (۳) و بر نقش محاسبه هزینه فایده بر پایه سود قابل انتظار یک اقدام به عنوان دلیلی برای اتخاذ نوع رفتار (منطبق با قانون و یا قانون شکنی) افراد باور دارد (۴).

حال آنکه دیدگاه اصول‌گرایانه استدلال می‌کند که افراد در صورتی به قوانین و مقررات اجتماعی عمل خواهند کرد که آنها را با باورهای ذهنی خویش، هماهنگ و متناسب بیابند.

تصور مثبت افراد جامعه از مناسب بودن قوانین و مقررات سبب پذیرش اجتماعی تصمیمات در نزد افکار

✓ Pajouhesh & Sazandegi, No 54 PP: 10-12

An attitude of fishermen with the persian Gulf fisheries management institutions and their decisions

By: Karimi D: Scientific members of fisheries research institute, Iran.

An attitude of Iranian fishers with the fisheries regulations in the provinces of Khuzestan, Bushehr, and Hormozgan is examined in this study. By using a standard questionnaire and a stratified random sample method, a total of 566 fishermen from three Iranian provinces that lie on the coast of the Persian Gulf were interviewed. The legitimacy variables (outcome and process) that can explain the observed noncompliance with zoning regulation for shrimp fishery were examined. A probit econometric technique was used to estimate the violation decision by Iranian fishermen in the study area. The model was classified into two types: The basic model and the extended model. The results indicated that legitimacy factors determined the violation decision of individual fisher to fish in the prohibited zone. The role of outcome variables are more important than the process variables in explaining the compliance behavior in the study area. From the economic perspective, legitimacy variables can complement the efficiency goal in any enforcement program by reducing the need for large expenditures on enforcement inputs to secure compliance.

Key words: Fishery management, Legitimacy, Persian Gulf, Iran

چکیده

در این تحقیق طرز تلقی صیادان میگوگیر ایرانی در استانهای خوزستان، بوشهر و هرمزگان از فعالیت و مشروعیت نهادهای مدیریت ماهیگیری و درستی تصمیمات آنها مورد بررسی قرار گرفت. به این منظور با استفاده از یک پرسشنامه استاندارد و بر اساس روش نمونه برداری تصادفی با ۵۶۶ صیاد مصاحبه به عمل آمد. متغیرهای مشروعیت به دو گروه متغیرهای نتیجه و متغیرهای فرآیند به صورتی که Tyler (۱۱) تقسیم‌بندی کرده بود تفکیک شد تا رفتار صیادان در رابطه با درستی مقررات صیادی را مورد آزمون قرار دهد. تکنیک آماری پروبیت بکار گرفته شد تا رفتار صیادان و متغیرهای تحقیق را سنجش کند. نتایج حاصله تاکید می‌کند که متغیرهای مشروعیت می‌توانند رفتار صیادان در رابطه با رعایت مقررات صیادی و یا نادیده گرفتن آنها را توضیح دهند. نقش متغیرهای نتیجه‌ای مهمتر از متغیرهای فرآیندی بود. از نقطه نظر اقتصادی فاکتورهای مشروعیت می‌توانند بر کاهش هزینه اعمال مقررات و نیز اعتماد بیشتر صیادان به نظام مدیریت ماهیگیری منجر شوند. کلمات کلیدی: قوانین و مقررات صیادی، خلیج فارس، مشروعیت، مدیریت ماهیگیری

مقدمه

در نظریات اجتماعی فرض بر آن است که آن دسته از نظامهای اداره‌کننده امور جوامع که بر پایه توافق نظر گروه بیشتری از افراد جامعه استوار هستند از مقبولیت

بیشتری برخوردارند و برای نیل به اهداف خود کمتر به اعمال قوه قهریه و مجازات احتیاج دارند (۷). این نظریه که مشروعیت نظام مدیریت جامعه سبب تبعیت از قواعد اجتماعی می‌شود طرفداران زیادی دارد.

جدول شماره ۱- خلاصه‌ای از وضعیت صیادان میگوگیر خلیج فارس

متغیر	واحد	خوزستان	بوشهر	هرمزگان	متوسط خلیج فارس
سن صیاد	سال	۳۷/۹	۳۳/۹	۳۷/۴	۳۵/۸
سابقه صیادی	سال	۱۶/۹	۱۵/۹	۱۸/۳	۱۶/۸
روزهای صید درسال	روز	۲۶۳/۸	۲۷۳/۷	۲۷۹/۵	۲۷۲/۴
میزان سواد	سال	۱/۷۹	۲/۳۷	۲/۱۳	۲/۱۶
تصور از میزان تخلف صیادی	درصد	۲۰	۱۴	۱۷	۱۶/۵
تعداد قایقهای حراست در فصل صید میگو	فروند	۳/۱	۲/۲	۱/۶	۲/۳

جدول شماره ۲- تخمین پرولیت از میزان تخلف صیادی با استفاده از متغیرهای مشروعیت

Variable	Coefficient	(t-ratio)
RESOUR ^۱	0.19215**	(2.4062)
DIFFER ^۱	0.34783E-01	(0.55301)
GOVERN ^۱	0.41599***	(4.2308)
ALL ^۱	0.11634**	(1.8974)
TRADI ^۱	-0.20874E-02	(-0.31873E-01)
INDUS ^۱	0.98294E-01	(1.3269)
ENFORC ^۲	-0.16837**	(-2.3336)
FVIEW ^۲	-0.19009***#	(-2.7982)
FINES ^۲	-0.12201*#	(-1.5701)
IMPOSE ^۲	0.86495E-01*	(1.4590)
ACTIVE ^۲	-0.15466E-01	(-0.25253)
AWAY ^۲	-0.11567	(-1.3027)
CONSTANT	-0.72531***	(-5.0675)
Log-likelihood	-360.80	
Likelihood ratio test	51.6705***	
% of right predictions	0.64602	
Mcfadden's R ²	0.66821E-01	

^۱ = process variables   ^۲ = outcome variables
 *** = significant at %1, ** = significant at %5, * = significant at %10

قانون تاکید می‌کنند (۵).

این تحقیق با توجه به کاهش صید میگو در سالهای اخیر (۸، ۹) و با هدف بررسی درستی مقررات صیادی و میزان حقانیت نهادهای مدیریتی ماهیگیری در بخش ایرانی خلیج فارس و دریای عمان انجام شده است.

روش تحقیق

در این تحقیق ۱۲ متغیر (نتیجه و فرآیند) مربوط به طرز تلقی صیادان از مشروعیت سازمانها و تصمیمات مربوط به مدیریت ماهیگیری خلیج فارس مورد بررسی قرار گرفتند. این متغیرها همانهایی بودند که قبلاً بوسیله Tyler (۱۱)، Kuperan و Sutinen (۵) مورد آزمون قرار گرفته بودند. این متغیرها با استفاده از سوالاتی با مقیاس رتبه‌بندی که نشان‌دهنده توافق و یا عدم توافق پرسش شوندگان با حقانیت نهادهای مدیریتی ماهیگیری و درستی تصمیمات آنها بوده، سنجش شدند.

برای دریافت طرز تلقی صیادان و درک رفتار آنان در برابر مقرر صیادان، پرسشنامه استاندارد مورد استفاده قرار گرفت. روش مصاحبه شخصی برای تکمیل پرسشنامه در نظر گرفته شد تا هم صحت اطلاعات از اطمینان بیشتری برخوردار باشد و هم میزان بازگشت پرسشنامه‌ها مانع انجام تحقیق نگردد. با استفاده از روش نمونه برداری تصادفی با ۵۶۶ صیاد مصاحبه به عمل آمد.

برای سنجش تصمیمات و رفتار صیادان از تکنیک آماری پروبیت^۶ استفاده شد (۶). تکنیک حداکثر درست نمایی^۷ برای سنجش مدل پروبیت به کار گرفته شد. سطح معنی داری پارامترهای مورد آزمون در مدل پروبیت بوسیله توزیع t خود آنها محاسبه شد. مضافاً بر اینکه مقایسه‌های دیگری مثل نسبت راست‌نمایی و درصد پیشگویی صحیح برای تفسیر آماری مورد استفاده قرار گرفت. همه محاسبات آماری با استفاده از نرم‌افزارهای SHAZAM و SPSS انجام شد.

نتایج

اجمالی از وضعیت پرسش شوندگان و فاکتورهای موثر بر رفتار صیادان در جدول شماره یک ارائه شده است. بر این اساس متوسط سن صیادان میگوگیر در خلیج فارس حدود ۳۶ سال با سابقه صیادی قریب ۱۷ سال است بی‌آنکه تفاوت معنی‌داری بین استانهای مختلف وجود داشته باشد. سطح سواد نسبتاً پایین و حدود ۲ سال است. در حالیکه تصور صیادان از میزان تخلفات صیادی به حدود ۱۶/۵ درصد می‌رسد. استان خوزستان بیشترین مقدار (۲۰ درصد) و بوشهر کمترین مقدار (۱۴ درصد) را دارد.

جدول شماره ۲ نتایج به کارگیری مدل پروبیت برای سنجش سطح معنی‌داری متغیرهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد. از ۱۲ متغیر مستقل مربوط به سنجش میزان مشروعیت نهادهای مدیریتی ماهیگیری و تصمیمات آنها پنج متغیر با علامت مورد انتظار معنادار شدند. این متغیرها عبارت بودند از GOVERN (در سطح یک درصد)، RESOUR، ALL، ENFORC (در سطح پنج درصد) و IMPOSE (در سطح یک درصد) سه

۱۹۹۸ انجام دادند میزان مشروعیت موسسات مدیریت ماهیگیری در کشور مالزی را بررسی کردند. آنها این بررسی را با استفاده از ۱۲ متغیر نتیجه‌ای و فرآیندی^۵ آزمودند. این متغیرها قبلاً بوسیله Tyler آزمایش شده بود. منظور از متغیرهای نتیجه‌ای آنهایی هستند که نتیجه نهایی یک قانون را مورد توجه قرار می‌دهند در حالیکه متغیرهای فرآیندی بر روند و سودمندی یک

عمومی می‌شود. بنابراین مشروعیت عاملی مهم در تعریف رفتار منطبق با قوانین در دیدگاه اصول‌گرایانه است. تفاوت اصلی این دو دیدگاه در این است که در دیدگاه اصول‌گرایانه برای اعمال قوانین اجتماعی نیازی به کارگیری سطح وسیعی از عوامل بازدارنده بیرونی مانند پلیس و زندان نیست (۱۲).
 Kuperan و Sutinen در تحقیقی که در سال

متغیر GOVERN, RESOUR و ALL متغیر نتیجه و دو مورد دیگر متغیر فرآیند بودند. علاوه بر این، دو متغیر FVIEW, FINES نیز معنی دار بودند ولی علامت آنها خلاف انتظار بود.

بحث

به طور کلی به نظر می‌رسد متغیرهای مشروعیت تصمیم‌گیری و نهادهای اعمال مقررات قادر به توضیح رفتار قانون‌گرایانه صیادان در خلیج فارس باشند. نتایج همچنین دلالت بر این دارد که متغیرهای نتیجه‌ای در توضیح رفتار صیادان مهمتر هستند تا متغیرهای فرآیندی. در تحقیقی که Kuperan و Sutinen (۵) در بررسی مشروعیت سازمان ماهیگیری مالزی داشتند آنها نیز نتیجه گرفتند که نقش متغیرهای نتیجه‌ای در توضیح رفتار صیادان مهمتر از متغیرهای فرآیندی است. اگر چه Tyler (۱۱) بر نقش مهمتر متغیرهای فرآیندی تأکید دارد.

برخی از متغیرهای مشروعیت نتوانستند تصور صیادان از درستی تصمیمات و نهادهای مسئول اعمال مقررات را توضیح دهند. این امر می‌تواند دلیل بر آن باشد که متغیرهای دیگری که در این تحقیق استفاده نشده‌اند (مثل قواعد اخلاقی و یا عوامل اقتصادی) در رفتار صیادان موثر هستند. Susilowati (۱۰) در بررسی رفتار صیادان مالزی، آندونزی و فیلیپین به این نتیجه رسید که عوامل بازدارنده فاکتورهای اخلاقی و تأثیرپذیری اجتماعی در انجام تخلفات صیادی و نادیده گرفتن قوانین موثر هستند و نقش متغیرهای مشروعیت چندان قابل اهمیت نیست.

علامت منفی برای متغیر FINES به معنای عدم موافقت صیادان با تناسب جرم و مجازات تعیین شده است. مع الوصف صیادان نوعی الزام را برای رعایت قوانین برای خود قائل هستند. این مورد را باید بوسیله تئوری اخلاقی که می‌گوید اگر چه اعتماد صیادان به نهادهای قانونی و اجرایی کم است ولی بسیاری از آنها هنوز خود را مقید به تبعیت از قواعد اجتماعی می‌دانند، تفسیر کرد.

یکی از دلایل احتمالی علامت خلاف انتظار برای برخی متغیرها می‌تواند مربوط به فهم نادرست و برداشتی غیر صحیح صیادان از مفهوم متغیرهای مشروعیت باشد که بوسیله Tyler معرفی شده‌اند. مخصوصاً اینکه میزان سواد صیادان در منطقه مورد بررسی اندک و بطور متوسط ۲/۱۶ سال بوده است. علاوه بر آن پاسخ به سوالات مربوط به مشروعیت بر پایه تصور ذهنی صیادان استوار است. آشکار ساختن تصورات و باورهای ذهنی افراد کاری بس دشوار است زیرا ما نمی‌دانیم منطق حاکم بر فرآیند اندیشه ذهنی صیادان که آنها را به چنین نتیجه‌ای رسانده است چیست. این احتمال وجود دارد که صیادان نتوانسته باشند واکنش درستی به سوالات مربوط به متغیرهای مشروعیت آنطور که از آنان انتظار میرفت بدهند. این بد فهمی می‌تواند ناشی از عدم وضوح متغیرهای مشروعیت باشد (۴) و ارتباطی با کیفیت پرسش شوندگان نداشته باشد.

پیشنهادات

به عنوان دستاورد این پژوهش می‌توان توجه

سازمانهای مسئول قانونگذاری و اعمال مقررات ماهیگیری را به این نکته جلب کرد که توجه بیشتر به جنبه مشروعیت تصمیم‌گیری و اعمال مقررات می‌تواند به استقبال جامعه صیادی از مقررات منجر شود و سود دو جانبه‌ای حاصل آید. هم عوامل بازدارنده کمتری جهت کنترل جامعه صیادی بکار گرفته شود و هم باور صیادان به درستی تصمیمات اتخاذ شده را تقویت کند.

نهادهای مدیریت ماهیگیری باید تلاش نمایند که در نگاه جامعه مشروع و بر حق جلوه کنند تا تصمیمات آنها نفوذ و دامنه اجرای موفق‌تری داشته باشد. هر چه میزان باور بهره‌برداران به درستی تصمیمات نهادهای مسئول ماهیگیری بیشتر شود احتمال همراهی بهره‌برداران در اعمال مقررات و حفظ ذخائر و استمرار بهره‌برداری بیشتر خواهد شد.

سپاسگزاری

در انجام تحقیق از راهنمایی پروفیسور نیک مصطفی استاد دانشگاه UPM مالزی و دکتر کوپران ویسواناتان محقق مرکز بین‌المللی مدیریت منابع آبی (ICLARM) بهره‌مند بودم، بر خود فرض می‌دانم راهنمائیهای ایشان را قدر نهاده و از زحمات بی‌دریغشان تشکر نمایم.

در مرحله گردآوری داده‌ها و تکمیل پرسشنامه آقایان، صفایی، توکلی و سالارپور زحمت فراوان شده و در طول سواحل خلیج فارس با صیادان به مصاحبه نشستند. تقدیر صمیمانه نثار زحمات فراوان آنان باد. موسسه تحقیقات شیلات ایران و مرکز تحقیقات شیلاتی دریای عمان (بندرعباس) حمایت مالی انجام پروژه تحقیق را عهده‌دار بودند از مسئولین محترم این واحدها به‌ویژه آقای دکتر سهراب رضوانی رئیس محترم موسسه تحقیقات شیلات سپاسگزارم.

پیوست شماره ۱

تعریف متغیرها

RESOUR= صیادان باور دارند که مقررات به حفظ منابع کمک می‌کند

DIFFER= صیادان باور دارند که مقررات به کاهش درگیری بین صیادان منجر می‌شود.

GOVERN= صیادان باور دارند که مقررات صید کاملاً اجرا می‌شود.

ALL= صیادان باور دارند که مقررات صیادی منافع دراز مدت همه صیادان را تامین می‌کند.

TRADI= صیادان باور دارند که مقررات صیادی فقط منافع صیادان خرد را تامین می‌کند.

INDUS= صیادان باور دارند که مقررات صیادی فقط منافع صیادان صنعتی را تامین می‌کند.

IMPOSE= صیادان باور دارند که مقررات بدرستی اجرا می‌شوند

FVIEW= صیادان باور دارند که در تنظیم مقررات صیادی نظر آنها لحاظ می‌شود.

FINES= صیادان باور دارند که میزان مجازات‌ها با نوع جرائم تناسب دارد.

ENFORC= صیادان باور دارند که مقررات به‌صورت منسجم اعمال نمی‌شود

AWAY= صیادان باور دارند که متخلفین از مقررات صیادی بی‌آنکه توسط حراست دیده شوند دور می‌شوند.

ACTIVE= صیادان باور دارند که فعالیتهای حراست کافی و موثر است.

یاورقی‌ها

- 1- Legitimacy
- 2- Rules
- 3- Tradition
- 4- Charisma
- 5- Outcome and process variables
- 6- Probit
- 7- Maximum like lihood technique

منابع مورد استفاده

- 1- Jentoft, S. 2000. Legitimacy and Disappointment in fisheries management. Marine Policy 24: 141-148.
- 2- Jentoft, S. 1989. Fisheries co - management: Delegating government responsibility to fishermen's organizations. Marine Policy 13 (2): 137 - 154.
- 3- Krishlov, S., Boyum, K., Clark, J.N., Schaefer, R.C., and White, S.O. 1972. Compliance and the law. Beverly Hills: Sage.
- 4- Kuperan, K.V. 1992. Deterrence and Voluntary compliance with the zoning regulation in the Malaysia. Unpublished PhD Dissertation, University of Rhode Island, USA.
- 5- Kuperan., K. V and Sutinen, J. G. 1998. Blue waters crime: Deterrence, legitimacy, and compliance in fisheries. Law and Society Review 32(2): 309 - 338.
- 6- Maddala, G.S. 1992. Introduction to econometrics (Second Edition). New York: Macmillan publication company.
- 7- Rothstein, B. 1998. Just institutions matter: The moral and political logic of the universal welfare state. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- 8- Shilat, 1999. Fisheries statistics 1993 - 1998.
- 9- Shilat, 1999. Fisheries report 1998.
- Shilat, 2000. Annual fisheries statistics 1999.
- 10- Susilowati, I. 1998. Enforcement and compliance with fisheries regulations in Malaysia, Indonesia, and the Philippines, Ph.D Thesis, University Putra Malaysia, Malaysia.
- 11- Tyler, T.R. 1990. Why peopel obey the law. New Haven: Yale University Press.